

Г. Ф. Позняк

Арсенал

«АРСЕНАЛ» – державне оптико-електронне підприємство точного приладобудування. Розташ. в Києві. Одне з провід. підприємств України, має багату історію. На поч. 18 ст. на тер. Печерська в Києві споруджено фортецю, у дворах Печер. та Вознесен. монастирів розмістилися будівлі для зберігання артилер. майна. Тут почали будувати і двори-майстерні, де виготовляли фортечні, облогові та польові гармати, а також боєприпаси до них. У 1706–07 сюди із Сибіру й Тули доставляли мідь, олово, залізо для виготовлення гармат і гаубиць. Вагому частку озброєнь рос. армії забезпечували київ. зброярі. 1750 імператриця Єлизавета Петрівна підписала указ про спорудження в Києві великого «магазинна» (арсеналу) фортеч. типу. 1764 видано «Положение об арсенальной команде». Ця дата вважається роком заснування Київ. «А.». Його перша назва – «Київська арсенальна команда», а від 1911 після кількох змін – «Київський арсенал». До 1-ї світової війни завод прирівнювався до стройової артилер. бригади. Нач. «А.», як правило, був артилер. генерал, усі керівні чини – офіцери; панувала армій. дисципліна. Гол. виробництво – виготовлення і ремонт різних видів військ. спорядження, гармат, холод. зброї. Арсенальці були чудовими майстрами: вони одержували нагороди на пром.-худож. виставках у Москві (1882), Ниж. Новгороді (1886), на Всесвіт. виставці в Парижі (1890). У часи нац.-визв. змагань (1918) робітники «А.», підбурені більшовиками, які мали тут міцний осередок, виступали проти ЦР; це повстання арсенальців було міфологізоване в рад. історіографії та компарт. пропаганді. Після встановлення рад. влади на «А.» у 20-х рр. почали виготовляти лемехи для борін, вози, сокири, замки та ін. с.-г. інвентар; 1923 завод нагородж. орденом Трудового Червоного Прапора. У 30–40-х рр. «А.» випускав мирну продукцію – устаткування для млинів та цукр. заводів, токарно-гвинторізальні верстати, текстильні машини, потужні вальцеві стани, але під час 2-ї світової війни швидко повернувся до виробництва артилер. зброї. 1941 завод було евакуйовано в м. Воткінськ (Удмуртія, РФ), з перших днів, поставивши верстати у необладнаних приміщеннях, робітники виготовляли снаряди. Багато арсенальців воювали на фронті, семеро стали Героями Рад. Союзу: [М. Внуков](#), [А. Довгополий](#), [М. Кондратович](#), [Л. Павличенко](#), [В. Ульянов](#), [Б. Хлуд](#), [М. Целак](#), а [М. Бондаренко](#) – двічі Героєм. Після визволення Києва 1943 на тер. «А.» розташувалася ремонтно-відновлюв. частина 1-го Укр. фронту з ремонту танків. Багато фахівців повернулося з евакуації. Почалася реконструкція заводу, спеціалізацією якого стало

оптичне виробництво. Від 1947 почато виробництво фотоапаратів «Київ», об'єктивів, нівелірів, квадрантів, від 50-х рр. – роботи з проектування і виробництва прицільних систем ракетних, ракетно-косміч. комплексів та авіації. «А.» перетворюється на одне з найбільших підприємств розгалуж. системи заг.-союз. ВПК. Жоден старт ракет, косміч. кораблів, зокрема й політ Ю. Гагаріна, не відбувся без використання апаратури заводу «А.» та участі його фахівців. У наступні роки на «А.» розробляли та виготовляли інфрачервоні головки самонаведення для ракет ближньої дії, швидкодіючі гірокомпаси, лазерні гірометри, точні лазерні автомат. гоніометри, устаткування для центру підготовки космонавтів; нашоломні системи цілевказання. З-д також виробляв апаратуру для ВМФ, зокрема системи націлювання балістич. ракет підвод. базування. Назва підприємства змінювалася не раз, але завжди в ній залишалося слово «арсенал». 1964 завод нагородж. орденом Леніна, 1971 – орденом Жовтневої революції. З його стін вийшло чимало відомих інж., науковців, держ. діячів; 7 осіб стали Героями Соц. Праці, 2074 арсенальці нагородж. держ. орденами та медалями. Нині держ. підприємство завод «Арсенал» поряд зі спецтехнікою випускає банків. і мед. техніку, фотоапарати й фотооб'єктиви, газ. прилади й лічильники та ін. 60 % продукції експортується до країн сх. та зх. зарубіжжя. Серед кер. підприємства вирізнявся [С. Гусовський](#) (1966–83). Від 1993 «А.» очолює В. Лежнев. Соц. сфера: Будинок культури, стадіон, мед.-сан. частина, бази відпочинку на Десні та Дніпрі, 2 дит. садки, музейно-виставк. центр, чол., жін. і 2 сімейні гуртожитки, 38 житл. будинків.

Рекомендована література

1. Третьяков Г. И. Завод славных традиций и великих дел // Киевские машиностроители. К., 1948;
2. 200 років київському заводу «Арсенал» імені В. І. Леніна. К., 1964;
3. Ильницкий И. И. «Арсенал» и арсенальцы: Худож.-докум. повесть. К., 1982;
4. Белан В. Ю. Знамя восстания над «Арсеналом». К., 1987;
5. Арсенал: Фотоальбом. К., 1988.

Бібліографічний опис:

Арсенал / Г. Ф. Позняк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43308>. – Останнє поновлення : 1 січ. 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).